

Toreiz un tagad

Aina Zemdega, "Bagatelles". "Mežābele", 1999. g.
Maijas Veinbergas Hinkles vāks un grafiskais ietērps.

Ainas Zemdegas jaunākajā grāmatā "Bagatelles: Skices, piezīmes, tēlojumi" ietverta próza, kas sarakstīta laikā no 1965. līdz 1995. gadam. Četrās nodalās – "Improvizācijas", "Pabalējušas lappuses", "Kopsaucēju meklējot" un "Savā vietā" – sakopotas lieliskas, dzīvas esejas, kā jau to var sagaidīt no rakstnieces, kas sevi konsekventi pierādījusi par augsti vērtējamu kā dzejas, tā prōzas laukā.

Grāmatas pirmajā daļā impresijas no atvalinājuma dabas vidū, pie meža un ezera, intima attieksme pret dabu, vientuliba gribēta un negribēta, un reizēm citu cilvēku dzīves smagums, kad tas skar rakstītāju. Vēlēšanās pēcīsta kontakta ar otru cilvēku: būt tik ļoti atšķirīgam individam ir prieks, bet kādreiz arī baismi; viņa vaicā, vai rieviņas viņas pirkstgalos ir tik vienpatigas: "Ka neviens never ar saviem pirkstgaliem pieskarties manējiem tā, lai tie pilnīgi sakristu, loks ar loku savienotos, svītriņa ar svītriņu satiktos?" Šis varbūt ir arī variants no temas par pagātni un tagadni, vēlēšanās par to apvienošanu, sakrišanu, šo temu, kas klūst arvien spēcīgāka un beidzot pārņem visu sējuma beigu daļas tekstu. Bet jau pirmajā daļā "Atgriešanās" ir sapnis/fantazija par tikšanos pēc daudziem gadiem ar miljoto Latviju: "Mēs stāvēsim ar seju pret to, kas mūs šķīris, kas pleties un stūmis mūs arvien tālāk vienu no otra. Bet ne vairs noliektām galvām, tumsas dzīlumus mēridami, bet tai pāri vērdamies, lai varētu saskaņīt otru krastu. Es to, kur tu biji, tu – malu, no kurienes es nāku."

Šis ir iemiesots ilgu tēls, kas pārstāv jaunību, dzimteni, pagātni, netikai personīgi specifisko. Atkārtotais "kā agrāk, kā agrāk" izteic cerību, kas nav tik viegli piepildāma. "Cik daudz te nātru," stāstītāja pēkšņi pamana, "cik uzmanīgi jāiet, lai tām nepieskartos." Tomēr vēlme atjaunot laiku, kad abi sēdēja pie tieši tās siena kaudzes un ēda ķir-

tos dzīli izjust, bet savu nospiedumu uz tiem neatstāt. Skatoties uz ezeru viņa domā: "...ūdens virsma ir kļuvusi jūtīga, it kā visi nervi gali būtu atstājuši dzīlumus un uzniruši virspusē." To varētu teikt par pašas novērotājas jutekļiem un dvēseli. Arī pilsētā šis jūtīgums var atrast ko nemainīgu un labu negaidītās vietās, kā mazā sīkpreču veikalīnā dzerot kafiju. "Tā" – tēlojums par gleznotāju, kam tiek noliegts gleznotjebko lielāku par plaukstas platumu, un kas var apleznot tikai aizmetamas lietas.

Nodaļa "Pabalējušas lappuses" sākas ar fantaziju vai sapni, kas, šķiet, atkārtojas, jo teksts beidzas ar "Uz redzēšanos! Šeit pat? Jā." Tāpat kā pirmās daļas tēlojumā "Atgriešanās", arī šeit stāstītāja satiekas ar miljoto no veciem laikiem Latvijā. Satikšanās ir pie sarūsējuša stieplu žoga, un viņa saka, ka viņš ir daļa no šīs vietas (jūtās, sapni, cerībā vai bailēs), no kuŗas viņš to aicina nākt "žoga šai pusē". "Kā agrāk", refrēns no "Atgriešanās", šeit atbalsojas viņas izjūtā, kad viņš nometas tai blakus, un variants no tā arī parādās virsrakstā: "It kā mūs nekas nešķirtu." Arī šeit runa par to, vai īsta satikšanās, īsta lidznākšana ir iespējama. Padošanās aicinājumam arī šeit ir draudīga – kārdinoša, bet bistama, un stāstītājas pretestība liekas pamatota:

"Viņa balsij bija milums, bet nebija skaļas. Viņa klēpis, rokas, tuvums bija tukšums – labs, tīrs, pilnīgs tukšums." Gandrīz tāds kā romantisma nāves iemesojums. Sajā sējuma daļā arī iespaidi no šī kontinenta latviešu rituāliem – Gārezers, 2x2 nometne, dziesmu svētki – arī mēģinājumiem celt tilts, jaukt žogus. Un nākamā nodaļa ar virsrakstu "Kopsaucēju meklējot" tad izsaka galveno temu, kas apvieno visas skices un tēlojumus. To ieveda pārdomas, atgriežoties no Latvijas, no dzimtā novada, Jāņu svēnēšanas. "Kas ir īstais un paliekosais? Kas izsapņotais un bijušais?" – jautājums lidojumā atceļā uz Ka-

sus, ir specīga, jo tā ir zem veseluma un atjaunošanas zīmes: "Es gaidīšu, lai tiktū ar tevi plašumā, kur sāk jau ataugt zāle un aizsegta izkaps pārcirstos stiebrus un puķu kātus, un vīgriezes taisās otrai ziedēšanai." Sapnis tomēr izbeidzas murgā – īsta satikšanās, vismaz vēl un tā, nāv iespējama, nav noteicams, kuļani jāsilda kuřš, kuļam jāpiemēro gaita otram.

Problēmatiskas attiecības ar cilvēkiem, protams, nav attiecīnāmas tikai uz trimdas un Latvijas satikšanos. Kā šajā spriegumā, tā arī universālak, ir tuvības momenti un arī dzīļa atsvešināšanās. Tā "Ezera malā" jaušama vientuliba, pat esot daudzos, kad "es nekur un nevienā neatbalsojos". Arī ūdeņu, mežu, kalnu tuvums ir tema, kas aptver vispārcilvēciskus momentus. Bieži prieks dabā ir tik pilns dzīvības, tik tuvs, ka lasītājs to nemaz nevar nejust: "Uzlecu uz rīta stundu, kā jaunu garām slīdošu plostu." Vietumis pulsējošas erōtiskas izjūtas piešķir spraigumu sapniem un saskaņei īstenībā, kā, piemēram, ceļa labotāju cienāšana ar glāzi auksta ūdens svelmīgā dienā: "Sniedzot un saņemot mūsu pirksti ir pavismātu. Tie nesaskaņas, bet dzirkstis, kas pār tiem lēkā, neļauj atrauties manai rokai." Atgādina archetipisko spriegumu, kas vīna bikēra sniedzējai jātniekam slavenā Hofmannstāla dzejoli. Ūdens, akmens, meža dzīvnieki – visiem novērotāja grib atzīt to individuālitāti, to esenci,

nakšu. Šis sīs varbūt ir pats būtiskākais jautājums, kam vismaz daļēji arī atrodam atbildī, lasot "Bategelles" līdz galam. Šeit nav saņējuša atmiņu žoga, Erōta/tanatosā būtnes, kas var būt kā vampīrs, pagātnei sūcot dzīvību no tagadnes, bet reāli "īsi atmiņu fragmenti, pašu laužu teikti: ...es atceros tavu tēvu,

māti, es atceros tevi mazu, ar bizēm klases otrā solā pie loga!" Tie tad arī "pārsviež laipu" – pavismā cita attiecība, salidzinot ar mīklaini kārdinošo, izsapņoto abās satikšanās fantazijās.

Dzīmtā pagasta mājas un apkārtnes dabu var atcerēties droši un nekļūdigi: "Tādus, kā toreiz, un tādus, kā tagad – reizēm vienus otriem blakus, reizēm atsevišķi. Bet nekad kopā, nekad tie viens otru neaizēno." (87) Attiecība starp toreiz un tagad ir absolūti centrāla: kā redzējām abos "atgriešanās" tēlojumos, kur virzība uz "toreiz" atdzīvinašanu, "sasildišanu", stāstījās pretestība pret "izvilkšanu caur sarūsējušo žogu" ir saprotama un veselīga turēšanās pie dzīves. Šeit, turpretim, perspektīva ir cita – ne gluži vēl kopā redzēšana, ne viens caur otru, jo tad, liekas, viens vai otrs zaudēs savu īpatsvaru, īpatkrāsu, tiks "aizēnots". Ne varbūt vēl gluži kopsaucējs, bet jau celā uz to, abu vērtību apzināšanās. Kopsaucējajēdziens tad arī parādās nākamajā atmiņu fragmentā "Latvija – Latvijas liktenis un mūsu pašu pagasta laudis un vietas". Zemdegai vienmēr svarīgs konkrētais, vietē-

jais, specifiskais, kas dod viņas patriotismam kodolu, dziļu ticamību. Vismaz, sākot no šejiennes, tad arī "Bagatelles" runā par īstu, iespējamu, labu atgriešanos – divi apmeklējumi Rīgā, vēl viens Dzejas dienās, kur dzejniece sāpīgi un tieši apzinās atstatumu, kas vēl starp jaunajiem dzejniekiem, Latvijā izaugušajiem, un viņu un citiem, kas dzīves lielo daļu dzīvojuši citur. Kulminācija šai kustībai, šim jautājumam pēdējā nodaļā, ar iespaidiem no 1991. gada, kad dzejniece sāk téva dzirnavu atgūšanas un atjaunošanas lielo darbu, un 1995. gada Ziemsvētkos, kurus viņa tur pavada "nomoda sapni", apsnigušā mežā, ar pašu cirstu eglīti, dievkalpojumu pašu draudzes baznīcā un maģisku momentu zvaigžnainā Jaungada naktī. Sākot atkal, kā tik bieži un simpatiski, no praktiskā, taustāmā, viņa domā, ka varbūt vajadzētu iekārt vārtus, bet tie tikai uz vienu pusī veķami. – "Atpakaļ pa tiem vairs nevar tikt. Vai nevar? Nekad, nekā? Vai šajās dievnās neesmu tos vērusi atpakaļ? Tikusi atpakaļ?" – Atbilde, šķiet, sējuma pēdējos teikumos: "Viss ir savā vietā. Viss saplūdis vienā."

Ne jau, ka visas atgriešanās un vienmēr ir tikai šādu atklāsmju pilnas, bet, kad tām raditi īsti pamati, kad strādāts, tad varbūt nāk arī tās.

INTA EZERGAILE